

Моніторинг
безпеки освітнього середовища, вільного від жорстокого поводження,
насильства та булінгу (цькування)
в Білоцерківській спеціальній загальноосвітній школі № 19

Згідно з річним планом роботи Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19 та з метою висвітлення особливостей явища булінгу (цькування) в закладі освіти, його форм, можливих проявів та наслідків; навчити освітян розпізнавати ситуації булінгу (цькування) та вчасно й правильно реагувати на його прояви в освітньому середовищі; опанувати базові практичні знання для роботи з ситуацією булінгу (цькування) в закладі освіти та створити систему запобігання випадкам протягом грудня 2021 року проведено моніторингове дослідження .

Для досягнення мети були поставлені завдання, які передбачали аналіз досліджуваної проблеми, розробку інструментарію, проведення моніторингового дослідження, обробку й узагальнення отриманих результатів, надання рекомендацій щодо запровадження змін в освітньому процесі.

Нині серед учнівської молоді надзвичайно загострилася проблема насильства, здійснюваного самими дітьми одне до одного. Останніми роками визнано поширення в освітній практиці такого явища, як шкільний булінг. Це соціальна проблема всього світу протягом останніх ста років, однак вона ще й досі не вивчена. Перші публікації в Україні з'явилися лише в 2005 році.

Відомо, що булінг (bullying, від англ. bully — хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) визначається як утиск, дискримінація, цькування. Цей термін означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного і психічного) з боку дитини або групи до іншої дитини або інших дітей. Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу; потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб.

Як показує практика, форми шкільного булінгу можуть бути різними:

- систематичні кепкування з будь-якого приводу (від національності до зовнішнього вигляду дитини);
- задирство;
- фізичні і психічні приниження;
- різного виду знущання;
- бойкот та ігнорування;

псування особистих речей та ін.

У сучасній науці існує декілька підходів до вивчення булінгу. Одні дослідники зосереджують увагу на пошуку й визначенні особистісних рис, характерних для особи булера та його жертви. Інші намагаються розглядати булінг як соціально-психологічний процес.

Ось як визначає типові риси учнів, схильних ставати булерами, норвезький психолог Д. Ольвеус:

вони відчують сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі; вони імпульсивні й легко шаленіють;
вони часто зухвалі та агресивні в ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів); .
вони не виявляють співчуття до своїх жертв;
якщо це хлопчики, вони зазвичай фізично сильніші за інших.

Типові жертви булінгу також мають свої характерні риси:
вони полохливі, вразливі, замкнуті й соромливі;
вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні й мають низьку самоповагу;
вони схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство;
вони часто не мають жодного близького друга та успішніше спілкуються з дорослими, ніж із однолітками;
якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабшими за своїх ровесників.

Ці риси є водночас і причиною, і наслідком булінгу. У той самий час, на думку окремих дослідників, відтворити типовий портрет агресора та жертви неможливо.

Шкільний булінг — явище системне й комплексне. Тому, окрім лікарів, психіатрів, психологів (які займаються зазвичай уже з тими, хто піддався цькуванню та знущанням з боку своїх однолітків і однокласників), до вивчення й профілактики цього явища повинні, безперечно, долучатись учителі, соціальні педагоги, шкільні психологи.

Образливі прізвиська, глузування, піддражнювання, підніжки, стусани з боку одного або групи учнів щодо однокласника чи однокласниці — це ознаки нездорових стосунків, які можуть призвести до цькування — регулярного, повторюваного день у день знущання. Регулярне та цілеспрямоване нанесення фізичної й душевної шкоди стало об'єктом уваги науковців і педагогів, починаючи з 70-х років минулого століття, й отримало спеціальну назву — булінг.

Аналізуючи результати спостережень, ознакою булінгу є довготривале «відторгнення» дитини її соціальним оточенням. Найчастіше булінг відбувається в таких

місцях, де контроль з боку дорослих менший.. Це може бути шкільний двір, сходи, коридори, вбиральні, роздягальні, спортивні майданчики.

У деяких випадках діти можуть піддаватися знущанням і поза територією школи, кривдники можуть перестріти їх на шляху до дому. Навіть удома жертву булінгу можуть продовжувати цькувати, надсилаючи образливі повідомлення на телефон або через соціальні мережі.

Практично в кожній школі є учні, які стають об'єктами глузувань та знущань, а також агресори, які є ініціаторами булінгу. Найчастіше цькування ініціюють надміру агресивні діти, які люблять домінувати, тобто бути «головними». Їх не турбують почуття і переживання інших людей, вони прагнуть бути в центрі уваги, контролювати все навколо. Припиняючи інших, вони підвищують власну значущість.

Людину, яку вибрали жертвою і яка не може постояти за себе, намагаються принизити, залякати, ізолювати від інших різними способами. Жертви булінгу переживають важкі емоції - почуття приниження і сором, страх, розпач і злість.

Молодші школярі знають, що вони мають неодмінно звертатися по допомогу до дорослих - учителів і батьків. Допомога дорослих дуже потрібна і в будь-якому іншому віці, особливо якщо дії кривдників можуть завдати серйозної шкоди фізичному та психічному здоров'ю.

У школі вирішальна роль у боротьбі з булінгом належить учителям. Впоратися з цією проблемою педагогічним працівникам допомагає підтримка керівництва школи, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій.

Учні школи володіють інформацією щодо того в яких формах може виявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди. Спільно з учнями у закладі вироблені правила поведінки у класі, а потім загальношкільні правила. Правила складені в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитися. Правила зрозумілі, точні і короткі.

Дисциплінарні заходи у навчальному закладі мають виховний, а не каральний характер. Осуд, зауваження, догана завжди спрямовані на вчинок учня і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил. Жодна скарга не залишається без уваги.

Запроваджено механізми повідомлення у випадку насильства, щоб учні не боялися цього робити. Ці механізми забезпечують учням підтримку і конфіденційність.

Для успішного попередження та протидії насильству у закладі систематично проводяться заняття з навчання навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів. Результати моніторингового дослідження дали змогу зрозуміти, що комплекс

впроваджених заходів сприяє підвищенню ефективності формування соціальної культури в дітей, розуміння ними можливих шляхів захисту від булінгу.

Для проведення профілактичних заходів в школі для запобігання булінгу можна запропонувати наступні:

1. Вчителям контролювати поведінку дітей, взаємовідносини між дітьми на уроках і перервах. Не можна недооцінювати ситуацію, приймаючи ситуації булінгу за пустощі.
2. Класним керівникам припиняти будь-які прояви глузування, насилля, цькування і просто не толерантного ставлення у класі. Застосовувати виключно безоцінкове судження. Виконувати свої функціональні обов'язки щодо об'єднання класу, згуртування учнів. Важливо говорити про цю проблему з усім колективом класу, розповідати учням про наслідки насилля, цькування, про відповідальність за такі дії, і формувати у них ефективні стратегії поведінки в таких ситуаціях, вчити, як захистити себе і допомогти іншому.
3. Працівникам психологічної служби школи проводити діагностику стану психологічного клімату класу, і виявляти дітей, які зазнали або можуть піддаватися булінгу зі сторони своїх однокласників. Звичайні діалоги, спостереження під час навчального процесу, анонімні анкетування, консультації з участю дітей, батьків і педагогів здатні виявити явні проблеми.
4. Використовувати вчителями різноманітних методів роботи для профілактики: робота з художніми творами, які торкаються проблеми цькування (під час читання учні співпереживають, порівнюють себе з героями твору, які відчувають страждання). Переглядати кінострічки відповідної спрямованості та проведення спільного обговорення. Писати твори на тему булінгу (у процесі написання твору учень може висловити своє ставлення, відчути проблему).
5. Без батьківської роботи, спрямованої на виявлення та запобігання цькування, а також агресивних дій з боку дітей, не обійтися в сучасній школі. Батьки здатні допомогти своїй дитині і запобігти цькуванню її в школі. Діти часто не знають, як самостійно розв'язати певні проблеми. Для батьків дуже важливо вміти попередити або належним чином відреагувати на ситуацію насилля, цькування, в якій потрапляють їхні діти. Вони мають бути уважними, спілкуватися та підтримувати своїх дітей. Роль батьків полягає в тому, щоб: підтримувати у дитини адекватну самооцінку; не піддавати її постійній опіці (гіперопіці); щоденно цікавитися у дитини не тільки навчальними досягненнями (оцінками), але і тим, як пройшов день (які відбувалися події протягом дня, особливо на перервах); запитувати про те, які у неї стосунки з однокласниками та вчителями; у яких заходах класу вона брала участь; чи спілкується вона зі старшими або молодшими дітьми. Якщо батьки помітили будь-які проблеми, слід серйозно ставитися до них. Якщо конфлікт не масштабний (стосується тільки

двох дітей), дозвольте дитині самій вирішити його, підкажіть як краще це зробити, що і кому сказати: хай вона вчиться відстоювати свої інтереси, захищати себе самостійно (якщо це в її силах). У випадках, коли насилля, цькування вже почалося і в ваших силах усунути причини їх виникнення, допоможіть їй. У складних випадках, коли учень стає відторгненим, ізольованим у класі - повідомте педагогів про недопустимість такої ситуації в освітньому середовищі, обговоріть стратегії допомоги. Пам'ятайте: дитина завжди має відчувати підтримку і любов з вашого боку.

Висновки та рекомендації

Програмою дослідження передбачалося анкетування учнів 8-10-х класів. Опитування здійснювалося на основі сервісу Диск Google за допомогою інструменту форми Google. Учням пропонувалося заповнити анонімну анкету за посиланням. Загалом участь в опитуванні взяло 20 учнів.

Моніторинг виявив що 85% учнів вважають проблему булінгу актуальною. Слід замітити що 89% відповіли, що найчастіше стикаються з булінгом за межами школи. На думку 80% опитаних булінг у школі (у випадку вчинення) можуть припинити вчителі та адміністрація школи. 32% дітей зізналися, що були жертвами булінгу (глузування, ігнорування, кепкування). У зв'язку з вищезазначеними результатами моніторингу рекомендовано:

Сприяти створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти.

Забезпечити проведення моніторингу (за потреби, але не рідше одного разу на семестр) ефективності виконання плану заходів протидії булінгу та внесення (за потреби) до нього змін. Стан виконання аналізувати на нарадах, семінарах, педагогічних радах тощо.

Систематично сприяти організації роботи по співпраці з органами національної поліції, ювенальною превенцією, службами з захисту прав дітей та іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії булінгу відповідно до чинного законодавства.

З метою раннього виявлення та недопущення випадків проявів агресивної поведінки учнів організовувати роботу із залученням практичного психолога.

Тримати на контролі питання щодо реєстрації звернень учасників освітнього процесу щодо булінгу (цькування).

Продовжити практику проведення зі здобувачами освіти та їх батьками превентивної роботи із запобігання та протидії булінгу.

Активізувати практику проведення консультаційних годин практичного психолога й соціального педагога.

Забезпечити проведення інструктажів для всіх працівників закладу освіти щодо порядку реагування на випадки булінгу (цькування).

Організувати проведення семінарів-практикумів, тренінгів для всіх учасників освітнього процесу з питань забезпечення комфортних і безпечних умов навчання та праці в закладі освіти.

Практичний психолог

Ольга РИБАК